

Introduktion

Stenalder

Rejs med tilbage til en tid hvor klimaforandringer virkelig ændrede forholdene for datidens befolkning. Gennem årtusinder ændrede forholdene mellem land og vand sig uafbrudt, hvilket gav store udfordringer for datidens befolkning. Alle steder åd vandet sig ind i landet og dannede kystområder, hvor befolkningen i en lang periode valgte at slå sig ned.

Der introduceres her til det forandrede landskab, der blev påvirket af klimaets forandringer, menneskets tilpasning og levevilkår og ikke mindst hvordan fiskeri blev den primære ernæringsvej.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen

KLIMATUR
KFIWATUB

STENALDER

Landskabet forandres

Omkring 9500 f.Kr. fandt der en global klimaforandring sted. Den resulterede i store forandringer i det danske landskab, og vendte op og ned på menneskets muligheder i de nordlige landområder.

På grund af store mængder smeltevand fra den vigende gletscher var der, hvor vi i dag har Østersøen, dannet den enorme Baltiske Issø. Søen var blokeret af de omgivende landmasser og gletscheren, men efterhånden som temperaturen steg, blev der tilført enorme mængder smeltevand til Issøen. Med den forøgede vandstand steg trykket, og da det blev for højt, brød vandet igennem ved bjerget Billingen. Oversvømmelsen forekom omkring 9570 f.Kr., og må have været en økologisk katastrofe af dimensioner.

Den afbrød og ødelagde enorme områder med dyre- og planteliv. I løbet af blot en enkelt generation skiftede klimaet fra arktisk til tempereret, og indenfor meget kort tid blev den åbne parktundra omdannet til en lys og åben birkeskov.

Forandringer for naturen og menneskene

Gennem ca. 2500 år ændredes forholdet mellem land og hav uafbrudt, og for fangstfolkene betød det konstant nye udfordringer og krav om tilpasning til naturens ændringer.

I det 7. årtusinde f.Kr. nåede den globale temperaturstigning sit højdepunkt. Det betød, at afsmeltningen af polerne forårsagede en global stigning i havene, hvorved et skærgårdsagtigt Smålandshav oversået med små og større skovklædte øer blev tilbage. Fra alle sider åd vandet sig ind i kystområder, hvor der opstod et rigt miljø med bosætninger, fiskeri og indsamling.

Havets indtrængning var på visse punkter en fordel, da det bragte mange nye ernæringsmuligheder med til befolkningen. Som konsekvens af de nye muligheder forlod befolkningen deres gamle indlandsbopladser for at flytte ud til kysterne, hvor de slog sig ned ved småøer og fjordmundinger.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen

KLIMATUR
KIWA TUB

STENALDER

Fra indland til kyst

Med Kongemosekulturen (ca. 6400-5400 f. Kr) begynder fangstfolkene for alvor at udnytte kystområderne og deres rigdom på føde. Fiskeriet opnåede her samme status som jagt og indsamling og var ikke længere blot en ernæringserstatning. I løbet af disse ca. 1000 år bevægede befolkningen sig fra indlandet til kysten.

Perioden kaldes også for ældre kystkultur, da indlandsbopladser er meget sjældne. Bopladserne fra denne ældste kystkultur befinder sig i dag et godt stykke ude i Smålandshavet. Her ligger de langs en forsvunden kystlinje fra en kortvarig periode, hvor havniveauet stabiliserede sig på et niveau 5-6 m. under det nuværende havspejl.

Perioden er bindeled mellem en typisk indlands- og skovorienteret kultur og en tid, hvor man i langt højere grad indrettede sig efter en intensiv udnyttelse af havets ressourcer. Med en gradvis overgang til atlantisk tid i slutningen af den foregående periode blev der efterhånden mere hav og mindre land samtidig med at klimaet blev mildere. Østersøen fik havstatus, og Vesterhavet blev en realitet, der afskar de britiske øer fra det europæiske fastland.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen

KLIMATUR
KFIWAIB

Stenalder

Fra jagt til fiskeri

Da istiden var forbi, og forholdet mellem hav og land ændrede sig, betød det, at livet for fangstfolkene var i konstant forandring. Maglemosekulturen, som man kalder perioden fra 9000 f.Kr. til 7000 f.Kr., er kendetegnet som den periode, hvor renflokkene forsvandt. Jagten måtte her i stigende grad baseres på spredtlevende strandvildt. Fangstfolkene levede efter årstiderne og udøvede intensivt fiskeri og fuglefangst, nu når vildtet var væk.

Fund af knogler fra gråsæl røber, at menneskene i visse perioder faktisk foretog jagt og formentlig også fiskeri ved havet. Maglemosekulturens mennesker slog sig ned ved søer og lignende, hvor de udnyttede overfloden af fisk. Til fiskeriet blev der brugt store, kraftige fiskekroge af ben eller hjortetak samt lyster og fiskespyd, som man lavede af spidserne af ribben eller rørknogler.

Lysteren og spyddet kunne være forsynet med én eller nogle få modhager nær spidsen, eller de kunne være fintandede, dvs. med mange vinkelret eller skråt lagte indsnit langs en del af redskabets kant. En benod kunne være surret fast med f.eks. lindebast til et langt skaft eller spyd, eller det kunne have et kort skaft, der kunne sættes sammen med flere benodde til en lyster.

Meget af fiskeriet i søer og vandløb foregik i stammebåde. Her kunne man bruge en såkaldt pulse, som var et hvælvet træstykke på et skaft. Ved at støde pladen mod vandoverfladen skræmte man fiskene ind mod et net eller en ruse.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen

KLIMATUR
KFIWAIB

STENALDER

Fiskeri bliver en specialisering

I midten af det 6. årtusinde f.Kr. var fiskeerhvervet blevet til en specialisering blandt Ertebølle tidens befolkning. Her blev fisket fra både langs kysterne, og på det åbne hav. Afgørende for at Ertebøllefolkene anlagde deres kystboplader hvor de gjorde, var den direkte adgang til fiskeri.

De store forandringer som smeltevandet efter istiden medførte, ændrede for alvor livet for befolkningen. Kystlinjerne er meget anderledes i dag og havniveauet var ca. 1 meter lavere end i dag. Kysterne og Ertebøllefolkernes boplader befinder sig derfor under havets overflade. De Ertebølleplader, der f.eks. er lokaliseret i den nordlige del af Guldborgsund, ligger på 1 meters havdybde. Dette viser, hvordan de fiskefangende Ertebøllekulturer på Lolland konstant måtte vige for havstigningen gennem den senere del af jægerstenalderen dvs. frem til år 4000 f.Kr.

For træernes vedkommende betød ændringen i landskabet, at skovene blev tættere og dannede en landsdækkende urskov. I løbet af perioden kom der en helt ny type boplader, nemlig de skaldynger - eller køkkenmøddinger - der mere end noget andet enkeltelement er forbundet med Ertebøllekulturen. Skaldyngerne var ikke hovedsagen for valg af bopladerne, de var et ekstra gode.

Der er i Ertebøllekulturen ikke endegyldige beviser for hytter eller huse. Klimatisk havde Ertebøllekulturen 2-3 grader højere temperatur end i dag. Som følge heraf var livsbetingelserne optimale for planter og dyr og dermed selvfølgelig også for Ertebøllefolkene. Redskaber af såvel flint som organisk materiale er rigt repræsenteret på flere boplader. Sidstnævnte er især forekommet i skaldyngerne samt på en række af periodens mange undersøiske boplader.

Generelt set - for der er lokale forskelle - har landet hævet sig nordøst for en linje, der går gennem Nissum Fjord og Grønsund mellem Møn og Falster. Sydvest for linjen ligger bopladerne tilsvarende lavere og for kystbopladernes vedkommende under havet. Et godt indtryk af Ertebøllekulturens tilpasning til det kystnære miljø fås på de submarine boplader med ganske enestående bevaringsforhold. Det er især træ, der er godt bevaret.

Stammebåden er et vigtigt fund fra perioden. Stammebådene bestod f.eks. af udhulet lindetræ med en tykkelse på ikke mere end 1-2 cm for sidernes vedkommende og en bundtykkelse på 2-5 cm. Agterenden var lukket med en plade og stævnen var let afrundet. I agterenden var der anlagt et bål på et sandlag som antageligt skulle bruges til at blusse ål. Årerne blev fremstillet af asketræ og kendes med hjerteformede blade. Både og årer var en enkelt side af den marine Ertebøllekultur. Lystre til stangning af ål supplerer sammen med fiskekroge, ruser og regulære ålegårde et billede af en specialiseret fangerkultur, hvor især havets ressourcer spillede en stor rolle for livets opretholdelse.

Da havstigningen nåede sit højdepunkt i slutningen af Jægerstenalderen (ca. 4000 f.Kr) var saltvandet trængt så langt frem fra begge sider, at Guldborgsund dukkede frem og adskilte Lolland og Falster fuldstændigt.

Havde man omkring år 4000 f.Kr. mulighed for at se landet fra luften, ville man kunne konstatere, at det danske område også dengang var et ørige. Men det var betydeligt anderledes end det, vi kender i dag. Landet var på det tidspunkt stadig under påvirkning af istidens enorme kræfter og landets niveauændringer, som skyldtes ændringer i verdenshavets samlede vandmasse.

Sponsoreret af Kulturarvsstyrelsen

KLIMATUR
KFIWAIB